

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: НАУКОВІ ЗАПИСКИ ВЧЕНИХ

**Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2020**

УДК 159.923:316.612:37.015.311(06)
А 43

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту педагогіки і психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 8 від 22 травня 2020 року)*

За загальною редакцією – професора Т. О. ОЛЕФІРЕНКА

Редакційна колегія:

<i>В. І. Бондар</i>	– академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
<i>С. Д. Максименко</i>	– академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
<i>О. В. Бернацька</i>	– кандидат педагогічних наук, доцент;
<i>І. М. Євченко</i>	– кандидат психологічних наук, доцент;
<i>І. О. Лапченко</i>	– кандидат психологічних наук, доцент;
<i>І. О. Луценко</i>	– доктор педагогічних наук, професор;
<i>Л. Л. Макаренко</i>	– доктор педагогічних наук, професор;
<i>М. М. Марусинець</i>	– доктор педагогічних (кандидат психологічних) наук, професор;
<i>О. В. Матвієнко</i>	– доктор педагогічних наук, професор;
<i>О. Я. Митник</i>	– доктор педагогічних наук, професор;
<i>І. М. Овдієнко</i>	– кандидат психологічних наук, доцент
<i>Т. О. Олефіренко</i>	– кандидат педагогічних наук, професор;
<i>Ю. О. Приходько</i>	– доктор психологічних наук, професор;
<i>Л. В. Савенкова</i>	– кандидат педагогічних наук, доцент;
<i>М. С. Севастюк</i>	– кандидат педагогічних наук, доцент;
<i>Г. В. Семеренко</i>	– кандидат філологічних наук, професор;
<i>С. В. Страшко</i>	– кандидат біологічних наук, професор;
<i>О. Л. Шевнюк</i>	– доктор педагогічних наук, професор;
<i>І. М. Шапошнікова</i>	– кандидат педагогічних наук, професор;
<i>Г. Г. Цветкова</i>	– доктор педагогічних наук, професор.

**А 43 ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ВЧЕНИХ:** збірник матеріалів конференції / за заг. ред. проф.
Т. О. Олефіренка. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020.
– 344 с.

До збірника ввійшли матеріали учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Актуальні проблеми психології розвитку особистості”, у яких науковці розглядають актуальні питання теорії, методології й практики психології розвитку особистості в умовах соціальних та інформаційних змін.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, практиками, здобувачами вищої освіти в галузі психології, педагогіки та дотичних до них наук.

УДК 159.923:316.612:37.015.311(06)

© Автори статей, 2020
© Редакційна колегія, 2020
© Вид-во Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова, 2020

Використана література:

1. Климчук В. О. Ціннісні засади побудови системи психологічної етики. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / за ред. академіка С. Д. Максименка. Київ : Главник, 2005. Вип. 26, в 4-х томах. Том 2. С. 278-281.
2. Етичний кодекс психолога. 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ssh25.sumy.ua/wp-content/uploads/2019/01/%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.pdf>. (дата звернення, 11.04.2020)
3. Коронавірус в Україні [Електронний ресурс]. *Zahid.net*. 2020. Режим доступу : https://zaxid.net/koronavirus_v_ukrayini_statistika_kilkist_hvorih_na_koronavirus_ostanni_dani_n_1499341. (дата звернення, 11.04.2020)
4. Ларін Д. І. Аналіз передумов виникнення психологічної служби в Україні. *Теорія і практика сучасної психології*. 2017. № 1. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2017_1_5. (дата звернення, 11.04.2020)
5. Ларін Д. І. Криза психологічної служби України в контексті глобалізації. *Вектори психології – 2019* : матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (24 квітня 2019 р., м. Харків, Україна). Харків, 2019. С. 35-37
6. Лист Міністерства освіти і науки України “Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу” [Електронний ресурс]. 2019. Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-135.doc. (дата звернення, 11.04.2020)
7. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (28 лютого – 1 березня 2019 року, м. Суми) / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 476 с.
8. Психологічна служба : підруч. / [В. Г. Панок (наук. ред.), А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін.]. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.

УДК 37.091.2:159.931-053.6

Литвиненко О. О.

СТРУКТУРА ТА СПЕЦИФІКА АКАДЕМІЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЗОРУ

В умовах сучасного освітнього простору підлітки, які мають порушення зору все частіше бувають включені до загальної навчальної спільноти та стикаються з необхідністю не лише взаємодіяти зі своїми однолітками, які не мають функціональних вад, але й конкурувати з ними у навчальній діяльності та в академічних рейтингах. Тому особливої актуальності набувають дослідження академічної мотивації учнів, які мають порушення зору та створення алгоритмів практичної роботи, спрямованої на її підвищення. Втім, говорячи про мотивацію, як про один з конструктів у загальній структурі особистості, варто певну увагу приділити психологічному аналізу особистісного становлення слабозорих та сліпих осіб.

Дані, отримані в результаті емпіричних досліджень Ю. Білик та О. Василенко, дозволяють стверджувати, що загальна динаміка розвитку особистісних якостей підлітків з порушеннями зору відповідає логіці розвитку їх зрячих однолітків [1]. 3

іншого боку, М. Пінкерт і Дж. Пфайфер відзначають, що для сліпих осіб характерні специфічні риси, такі як: особистісна пасивність, залежність від інших, що призводить до несамостійності, а також емоційна нестійкість, низький рівень контролю імпульсів і загальна стомлюваність [5].

Схожі результати були отримані в ході іншого масштабного дослідження особистісних якостей сліпих підлітків, проведеного під керівництвом Б. Когана. В якості діагностичного інструментарію використовувався 16-факторний опитувальник Р. Кеттела. Мета дослідження полягала у виявленні принципових відмінностей в особистісній сфері підлітків, котрі мають порушення зору від їх здорових однолітків. Однак, отримані результати свідчать про відсутність статистично значущих відмінностей, що, на думку вчених, є свідченням того, що особистісне становлення відбувається відповідно до загальних закономірностей і не залежить від ефективності роботи зорового аналізатора [4].

Саме тому в своїй роботі ми проводили паралельне дослідження серед підлітків з порушеннями зору і їх однолітків, які не мають таких порушень. Наявність контрольної групи респондентів в дослідженні дозволило нам визначити загальні тенденції, властиві підліткам без урахування специфіки роботи їх зорового аналізатора.

Говорячи про особливості мотивації до діяльності взагалі та академічної мотивації зокрема, варто звернутись до робіт Л. Божович, яка акцентувала увагу на неоднорідності навчальної мотивації і, відповідно, необхідності оцінки якості навчальної мотивації. Дослідниця виокремила два типи мотивів навчальної діяльності – пізнавальні, тобто ті, які породжуються власне навчальною діяльністю і соціальні, котрі породжуються системою відносин, що існують між особою і соціумом [2]. Класифікація Л. Божович була доповнена і уточнена А. Марковою, М. Матюхиною, П. Якобсоном, А. Савенковою та ін. На сьогоднішній день відсутнє загальноприйняте уявлення про конкретні підтипи пізнавальної і соціальної навчальної мотивації, немає однозначних підстав для їх виокремлення і можливості їх надійного вимірювання. Втім в межах власного дослідження ми орієнтувались на ті підтипи академічної мотивації, які відповідають двом основним групам, виокремленим Л. Божович та можуть бути виміряні за допомогою шкали академічної мотивації, розробленої Т. Гордєєвою [3].

Пізнавальні мотиви:

- мотиви пізнання – бажання дізнатись щось нове, зрозуміти те, що вивчається, переживання інтересу та задоволення в процесі пізнання;
- мотиви досягнення – прагнення досягти максимально високих результатів у навчанні, отримати задоволення від вирішення складних задач;
- мотиви саморозвитку – прагнення до розвитку власних здібностей, потенціалу в межах навчальної діяльності; досягнення відчуття майстерності та компетентності.

Соціальні мотиви:

- мотиви самоповаги – бажання вчитися заради відчуття власної значущості та підвищення самооцінки за рахунок досягнень у навчанні;
- інтроеційні мотиви – бажання навчатись обумовлене соромом та відчуттям обов'язку перед собою та значимими людьми;
- екстернальні мотиви – необхідність навчальної діяльності, обумовлена вимогами соціуму, навчання лише для того, щоб запобігти виникненню будь-яких проблем.

Емпіричне дослідження проводилось на базі спеціальної школи-інтернату № 11 та школи I-III ступенів № 36 ім. С. П. Корольова міста Києва. Загалом було охоплено 30 учнів 8-9 класів, серед яких 30 осіб мають порушення зору (експериментальна група), а 30 не мають таких порушень (контрольна група).

Мета дослідження полягала у вивченні особливостей академічної мотивації підлітків, які мають порушення зору та порівнянні її з мотивацією школярів, котрі не мають порушень у роботі зорового аналізатора. Для досягнення мети було використано такі методи: Шкала академічної мотивації (Т. Гордєєва), Експертна оцінка і самооцінка виразу внутрішньої мотивації (Х. Хекхаузен), робота з документацією – аналіз реальних академічних досягнень учнів.

На першому етапі дослідження було здійснено порівняння особливостей мотиваційної сфери двох груп респондентів. При цьому було з'ясовано, що основна відмінність у структурі мотивації представників контрольної та експериментальної групи полягає в у представленості мотивів саморозвитку. В той час, як для представників контрольної групи дані мотиви не є принципово значимими, кожен 4 учень з експериментальної групи вказав їх як найбільш важливі для себе. Інтернальні мотиви є значно більш важливими для учнів, які не мають порушень зору. Водночас, екстернальна мотивація переважає у представників обох груп, хоча у респондентів з контрольної групи вона значно більш виражена.

На другому етапі дослідження нами було співставлено результати діагностики структури мотиваційної сфери представників контрольної групи з їх реальними академічними досягненнями, інформацію про які ми отримали, проаналізувавши навчальну документацію, а саме класні журнали. Навчальні досягнення було розподілено на чотири рівні: дуже високий, високий, посередній, низький. Для статистичного аналізу отриманих даних було використано коефіцієнт кореляції Спірмена. З метою уникнення нелогічних або випадкових кореляцій, враховувались лише кореляції зі значущістю $<0,01$.

Отримані на даному етапі дослідження дані свідчать про позитивний зв'язок між екстернальною мотивацією та дуже високими академічними досягненнями ($r=0,42$). Тобто учні, які навчаються заради задоволення суспільних вимог та схвалення від значимих інших мають більше шансів досягти успіху у цій діяльності. Водночас мотивація пізнання корелює з середнім рівнем успішності ($r=0,38$), що свідчить про недостатню її ефективність, як рушійної сили академічної діяльності учнів з порушеннями зору. Високі академічні здобутки продемонстрували також школярі, яким властива мотивація самоповаги ($r=0,31$) та саморозвитку ($r=0,29$). Цікавим є зворотній зв'язок між мотивацією досягнення і низькою успішністю ($r=-0,33$). Тобто, що вищою є мотивація досягнень учня, то менше він має низьких оцінок.

Висновки. Отже, найбільш ефективно виконують навчальні завдання та найбільш ефективно включаються в освітній процес ті учні, яким властива екстернальна мотивація, а також мотивація пізнання та самоповаги. Наше дослідження не є всеосяжним та може потребувати уточнень і конкретизації. Перспективи подальшої практичної роботи в даній сфері ми вбачаємо у розробці тренінгових та розвиваючих програм, спрямованих на роботу з мотиваційною сферою підлітків, які мають порушення зору.

Використана література:

1. Білик Ю. В., Василенко О. М. Особливості життєдіяльності дітей з вадами зору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. 35. С. 32-34.
2. Божович Л. И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка. Москва, 2007. 44 с.
3. Гордеева Т. О. Опросник "Шкала академической мотивации". Санкт-Петербург, 2014. 20 с.
4. Коган Б. М., Яковлева А. В. Личностные характеристики слабовидящих подростков. *Специальное образование*. 2012. № 2. С. 67-72.
5. Piquart M., Pfeiffer J. Psychological well-being in visually impaired and unimpaired individuals: A meta-analysis. *British Journal of Visual Impairment*. 2011. Pp. 415-428. <https://doi.org/10.1177/0264619610389572>.

УДК 159.9-049.5:17.021.4"20"

Лищенко Н. О.

ЛЮДСТВО ВСТУПИЛО В ХХІ СТОЛІТТЯ: ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Це століття багатогранне, яскраве, наповнене безліччю новітніх технологій, знань, відкриттів. Людина стикається в 21-м столітті з нововведеннями не тільки побуту, науки, знань, а так само з більш витонченими способами контролю, впливу, регулювання конфліктів. Наше століття схоже на калейдоскоп (якщо хто-небудь ще пам'ятає, що таке калейдоскоп), з щомиті мінливими картинками оточуючого нас світу. 21-е століття подарувало нам багато корисних і важливих речей: ми з легкістю можемо зв'язатися з іншою людиною, що знаходиться в іншій частині земної кулі за лічені секунди, та ще й бачити її, ми можемо так само з легкістю знайти практично будь-яку інформацію, не обтяжуючи себе походами в бібліотеки, наше пересування так само стало більш швидким, безпечним, вільним, щоб досліджувати віддалені місця на планеті, нам вже не обов'язково вирушати в далекий і важкий шлях, для цього у нас є супутники, дрони, ми навіть вести конференції, організовувати зустрічі можемо не виходячи зі своєї оселі. Все це прекрасно! Але разом з багатьма благами розширився діапазон впливу політичних сил, сект, всесвітніх економічних організацій.

Разом з доступністю інформації в наше життя все більше втручається вплив і маніпуляції. Разом з розвитком транспорту розвивається спосіб контролю переміщення населення Землі, разом з прогресом в медичних відкриттях, ми маємо факт маніпуляцій людською свідомістю, цілями яких є підтримка певного рівня страху. Н. Макіавеллі показав соціально-політичну роль страху як інструмент управління підданими государя. У міркуваннях про те, що краще – навіювати підданам любов або страх, Н. Макіавеллі віддавав перевагу останньому, вважаючи, що любов і страх майже не уживаються один з одним. Крім того, оскільки люди порочні, невдячні, лицемірні і брехливі, треба вселяти їм страх покарання [4, с. 93].

Таким чином, 21-е століття можна назвати століттям ілюзій. Ілюзії свободи, ілюзії стабільності, ілюзії достатку... Людина, образно кажучи, перебуває одночасно і в раю і в пеклі. З одного боку, ми маємо стільки благ і переваг перед